

РОЗДІЛ VIII. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378. 147.88

І. І. Полубоярина

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНОГО ТВОРУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНО ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

У статті визначено сутність поняття «художня інтерпретація», умови формування уміння інтерпретувати музичний твір у обдарованих студентів, подано опис методики щодо художньої інтерпретації музичного твору.

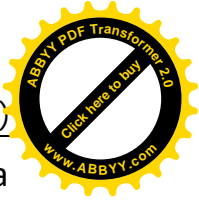
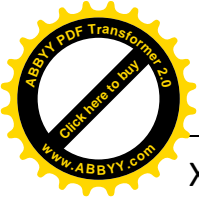
Ключові слова: художня інтерпретація, музичні здібності, музичне мислення, музична уява.

Постановка проблеми. У сучасній музичній педагогіці проблема інтерпретації музичних творів тісно пов'язана із формуванням та розвитком комплексу професійно-особистісних якостей та властивостей музично обдарованого студента: музичних та творчих здібностей, музичного мислення, уяви, звукотворчої волі, емоційності та ін. Тому формування уміння інтерпретувати музичний твір у обдарованих студентів є необхідною складовою їх професійної підготовки, яка допоможе оптимізувати цю підготовку.

Аналіз актуальних досліджень. Термін «інтерпретація» походить від латинського слова «interpretario» (тлумачення, розкриття змісту, трактування) і застосовується для оцінки різних фактів, процесів і явищ дійсності. Поняття інтерпретації широко застосовується у філософській, мистецтвознавчій та музично-педагогічній літературі (Б. Асаф'єв, Г. Гільбурд, Є. Гуренко, Ю. Капустін, О. Катрич, Г. Коган, Н. Корихалова, Ю. Кочнєв, В. Крицький, К. Лопушанський, С. Мальцев, В. Медушевський, В. Москаленко, Д. Рабінович, С. Савшинський, В. Холопов, І. Хотенцева, А. Фарбштейн, С. Фейнберг). Інтерпретологічний підхід розглядається у працях Ф. Блюма, В. Віори, Р. Гаммерштейна, К. Еренфорта, Е. Фішера та ін.

У філософії категорія інтерпретації вживається із такими гносеологічними категоріями, як сприйняття, відображення, пояснення і розуміння, але, в контексті мистецтва, вона займає особе місце.

У мистецтвознавстві художня інтерпретація відрізняється цілісністю відображення, яке стає активним самовиявленням, особистісно-індивідуальним відношенням до музичного твору, творця, тобто не тільки суб'єктивно передає зміст твору, але *перетворює* його в матеріалі музики.

Художня інтерпретація – це розуміння мистецтва, яке перетворюється на різноманітні актуально-творчі форми.

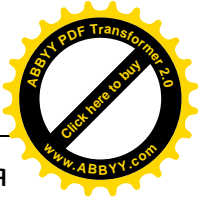
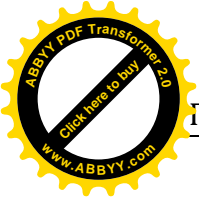
Термін «інтерпретація» використовується в різних галузях людського знання, розкриваючи явища, досить несхожі за своєю суттю. Виділяють такі підходи до цього поняття: буденний, науковий та художній. У контексті дослідження доречним буде розглянути художній підхід до цього поняття.

Мета статті – визначити педагогічні умови формування вміння інтерпретувати музичний твір, розробити методiku розвитку вміння інтерпретувати музичний твір.

Виклад основного матеріалу. Художня інтерпретація – це прочитання твору, розробка і створення індивідуальної концепції його виконання; трактування продукту художньої діяльності у творчому процесі виконання. Цей тип інтерпретації поєднує в собі елементи буденного і наукового типів, абстрагування і конкретизацію. Так, художнє відображення реального об'єкта композитором або живописцем (скульптором, драматургом або архітектором та ін.) припускає момент його інтерпретації в буденному змісті. У процесі перетворення абстрактного нотного запису композитора в реальне звучання виявляються риси художнього і наукового типів інтерпретації. Як у науковому трактуванні, художня інтерпретація співвідносить нотну систему з великою кількістю варіантів інтерпретацій, але всі вони обмежуються межами авторського нотного запису.

У мистецтвознавстві інтерпретацію розглядають як трактування музичного твору в процесі його виконання, розкриття ідейно-образного змісту музики технічними засобами виконавського мистецтва. Інтерпретація припускає індивідуальний підхід і активне ставлення до музики, наявність у виконавця власного творчого задуму. *Інтерпретація розглядається нами як структурований у виконавському часопросторі спосіб творчого спілкування особистості (Я) з Іншим-у-собі (з автором музичного твору).*

На думку Л. А. Баренбойма, пізнання музичного твору тісно пов'язано із розвитком вміння інтерпретувати, аналізувати, синтезувати, встановлювати взаємозв'язки. Сформованість вміння інтерпретувати передбачає здатність до самостійного і свідомого тлумачення музичних творів різних жанрів, стилів, напрямів, а також педагогічну корекцію інтерпретувати в залежності від завдань. Виконавські дії розглядаються в невід'ємному зв'язку із розумовими діями. Музична діяльність неможлива без емоційного виконання та створення художнього образу. Для засвоєння музичних творів необхідними є знання загальних законів музики, особливості музичного розвитку, принципів будови форми, специфіки гармонійної та мелодійної мови та ін. [1].

У системі професійної підготовки найефективнішими для формування уміння інтерпретувати є цикл виконавських дисциплін, які містять у собі об'єктивні можливості творчого розвитку музично обдарованого студента. Визначення педагогічних умов формування умінь інтерпретації допоможе зробити цей процес більш оптимальним. З цією метою нами визначені такі педагогічні умови *формування уміння інтерпретувати*:

- 1) забезпечення студентів знаннями з мистецтвознавства та педагогіки щодо розучуваних творів;
- 2) осягнення художнього змісту музичних творів, самостійного вибору художніх засобів виконавської виразності, відпрацювання технічної майстерності;
- 3) поетапне формування уміння інтерпретації в напрямі від вербального тлумачення до художньої інтерпретації.

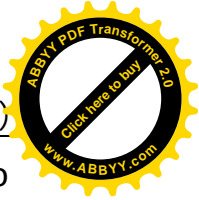
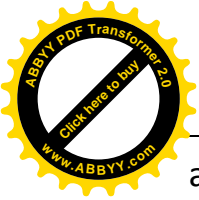
Ці педагогічні умови були враховані при розробці методики «Розвиток уміння інтерпретувати музичний твір». Авторська методика використовувалася для здійснення експериментальної роботи.

Процес формування уміння інтерпретувати можна розділити на 3 етапи.

Перший етап роботи над інтерпретацією музичного твору варто розглядати як вирішальний для визначення індивідуальних особливостей розуміння художнього образу твору. Як розбудити фантазію, направити в необхідне русло логічного осмислення музичної фактури і характеру художнього образу, як допомогти у виборі виконавського варіанта, який відповідає замислу композитора – ці важливі питання встають перед викладачем на першому етапі процесу інтерпретації.

Знайомство з твором починається з програвання нотного тексту, складання внутрішньослухового «ескізного» уявлення про нього. Бачити те, що написано в нотах і чути, те що несуть текстові знаки, завдання складне. Роль викладача на даному етапі полягає в тому, щоб дати «ключ» до відкриття змісту музичної мови твору. Допомога ця дуже важлива, тому що навіть вірного емоційного відгуку на музику недостатньо для осягнення художньої інтерпретації в цілому. На початковому рівні формування уміння інтерпретувати, викладачу варто скласти план виконавських дій студента. Музично-художня ерудиція викладача необхідна в роботі над творами, автори яких не фіксували свої художні наміри в нотах. Наприклад, уртексти Й. С. Баха, які містять мінімум записів.

У процесі засвоєння музичного тексту важливим є навичок читання з листа. Завдяки йому студент одержує перші уявлення про музичний твір. Навичок читання з листа сприяє розвиткові внутрішньої активності учня,

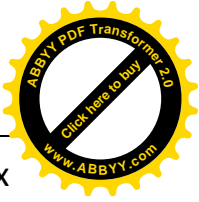
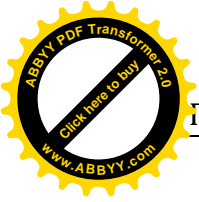
активізації творчої фантазії і мислення. Однією з умов правильного читання з листа є вміння «охоплювати» музичні конструкції: «горизонтальні» (мелодійні) і «вертикальні» (зміну гармоній).

Перший емоційний вплив музики дозволяє виконавцеві умовно прогнозувати модель наступного слухацького сприйняття, що є особливо важливим у виконавській діяльності музично обдарованого студента, для цього необхідним є наявність *внутрішнього слуху*, тобто здатності відтворити в уяві окремі фрагменти чи весь твір у цілому поза опорою на його реальне звучання [6].

Розвиток слуху – найважливіше – таким є головне правило для молодих музикантів Роберта Шумана. Відомі висловлювання про те, що «вся звукова картина повинна складатися в голові до того, як її передаватимуть руки» (Й. Гофман), що кожному виконавцю варто уміти «до дрібниць відтворити в голові твір, який він грає» (О. Б. Гольденвейзер), причому такий внутрішньо почутий образ є «ідеальним проектом виконання» (М. О. Курбатов). Вміння працювати над твором без допомоги інструмента стає показником наявності музичного мислення. Важливим на цьому етапі є розвиток у студента вміння чіткого *слухового* уявлення музичного твору.

На *другому етапі* створення художньої інтерпретації варто логічно осмислити матеріальну тканину музичного твору, створити його художньо-звуковий прообраз в уяві і окреслити шляхи, засоби для його втілення. Студенти не пасивно засвоюють готову інформацію, а на основі попередньо набутих знань, самостійно вирішують завдання проблемного характеру. Це активізує художньо-образне мислення студента, сприяє розвитку інтересу до виконавської діяльності, що пов'язан з дослідницьким, пошуковим характером інтерпретації музичних творів. Розвиткові художньо-образного мислення сприяє особистісне ставлення до виконуємого твору, вміння створювати власне уявлення про його образно-інтонаційний зміст на основі досвіду музичної діяльності, усього багатства життєвих і музичних вражень. Чим багаче тезаурус виконавця, чим об'ємніше його запас асоціацій і образів... тим глибше його особистість, тим значніше, яскравіше асоціації, що виникають у нього при зустрічі з авторським задумом [5].

Важливим є використання загальних знань про епоху композитора, біографічні відомості про нього, творчі методи і стильові традиції виконання його музичних творів. Це сприяє розвитку пізнавального інтересу студента, розширенню його мистецтвознавчих знань, дає змогу варіативної розшифровки емоційного «підтексту» нотного запису.

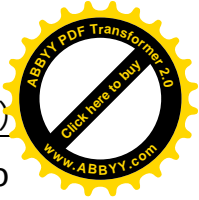
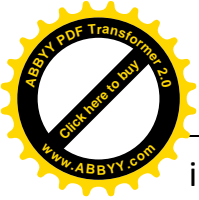
Пробудження уяви студента пов'язане з пошуком художньо-образних асоціацій, метафор, порівнянь. Асоціативне осмислення музичних образів – ефективний метод осягнення художньо-поетичного змісту, який відчутно впливає на процес розуміння, переживання і виконання музики.

Від здатності проникати в емоційний зміст п'єси, від уміння створити індивідуальний емоційний план свого виконання залежить розвиток творчого потенціалу студентів і спрямованість на розв'язання художніх задач, пов'язаних з інтерпретацією. Розкриття творчих можливостей студентів, розвиток емоційного ставлення до музики, що виконується – важливі задачі, їх розв'язання можливо при застосуванні деяких педагогічних методів і прийомів: вихованню «апарата осмислення та переживання» (за К. С. Станіславським) сприяє метод педагогічного показу. Метод показу – емоційне «зараження», передавання основної ідеї твору. Можуть використовуватися різні види показу: показ – «залучення» (Л. А. Баренбойм), «шукаючий» показ (М. Є. Фейгін), показ художнього змісту твору (К. М. Ігумнов) та ін. Ефективність педагогічного показу досягається за умови його поєднання із вербальними поясненнями. У залежності від мети показу вербальні методи виконують випереджальну, супровідну і завершальну функції. Слова викладача підсилюють увагу до сюжету твору. У ході наступної бесіди можуть розбиратися конкретні засоби інструментальної виразності, за допомогою яких композитор домагається бажаного ефекту.

Викладачу варто домагатися від студента уміння вербально виражати сутність музичного образу, переконливо обґрунтовувати своє виконавське трактування. Допоможе в цьому словник музичних емоцій, розроблений В. Г. Ражніковим [6].

Наступний рівень цього етапу художньої інтерпретації характеризується спрямуванням на сферу виконавської моторики. Необхідними засобами виконавської моторики є фразування, динамічні відтінки, темброві можливості фактури, штрихи, ритм, агогіка, варіанти апплікатури та ін. Основна форма роботи на цьому етапі – вивчення фрагментами, технічне засвоєння та художня обробка кожного з них, вивчення музичного матеріалу напам'ять. Робота йде над деталями.

Образний зміст, стиль визначають вимоги до техніки музиканта-виконавця. Не зупиняючись докладно на аналізі технічних прийомів, розглянемо один з моментів, що має особливе значення – це робота над звуком, яка переплітається з проблемою інтонаційно-смыслового розкриття музики [1, 3, 5]. Оволодіння культурою інтонаційно-смыслового розкриття музики допомагає виконавцю слухати та розуміти музику,

інтонуючи її до відтворення. Культура активного інтонування, що спирається на систему теоретичних і практичних знань, є показником високого рівня розвитку не тільки музичного мислення, інтонаційного слуху, а й усіх музичних здібностей.

Інтонаційне осмислення твору можна значно стимулювати, поставивши задачу виявити архетип героя даного твору (В. В. Медушевський, Д. К. Кирнарська). Бачення живої людини в образі героя сприяє розумінню його поведінки і створенню суб'єктивної емоційної програми. Здатність до розпізнавання архетипу героя, його емоцій вказує на розвинений інтонаційний слух і емоційний інтелект [6].

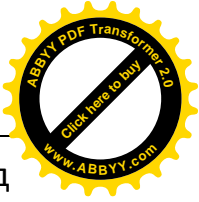
У процесі інтонаційного осмислення художнього образу, музична уява допомагає знайти необхідні для його втілення ігрові рухи. Для того щоб звук, акорд, пасаж або фактурна комбінація прозвучали як бажає студент, викладач допомагає уявити звукову фарбу, тембр, виконавський прийом.

Специфіка виконавської діяльності полягає в тому, що в процесі її освоєння можуть виникати такі моменти: самі рухи впливають на роботу уяви, свідомості і слуху; рука в ході пошукових повторних дій знаходить здатність «чути»; не тільки «виражати», але і «передбачати» той або інший характер звучання, що дозволяє формувати координовані слухо-рухальні зв'язки (феномен «чуючої руки»). Отже, основою виконавських навичок студента є відповідність звукового образу рухам і відчуттям рук.

Розвитку цього навичка допоможуть наступні методи художньо-педагогічного аналізу, адекватні суті музичного мистецтва:

- пошук асоціативного художнього ряду;
- синтез музичних і зорових асоціацій; аналіз творів композитора за принципом подібності і розходження; порівняння різних варіантів, редакцій твору;
- «руйнування» або зміна засобів художньої виразності (темпу, динаміки, штрихів та ін), які допоможуть знайти співвідношення у створенні художнього образу;
- «переінтонування», що сприяє осмисленню музичних фраз.

Вищезазначені методи допоможуть вирішенню проблеми взаємодії викладача та студента в процесі створення інтерпретації музичного твору. Уміння працювати в діалозі з викладачем стимулює розвиток навичок художньо-комунікативної діяльності студента. Працюючи та вдосконалюючи «концепцію студента» [6], викладач допомагає студентові вникнути в музичну ідею автора і, через подолання певних виконавських задач, донести «робочу гіпотезу» інтерпретації до завершального, *третього етапу* її становлення.

Останній етап можна визначити як процес «збирання»: робота над уривками продовжується, але має інший характер, на перший план виступає програвання цілого твору, пробні виконання перед слухачами. Студент одержує можливість вільно виконувати музичний твір, зосередившись тільки на художньому образі.

Завершує роботу над музичним твором концертний виступ, саме на естраді відбувається апробація процесу художньої інтерпретації. Основою інтерпретаторської творчості в процесі музичної комунікації є контакт виконавця і слухачів [2, 3, 6].

Концертне виконання є результатом усієї роботи над музичним твором. На естраді, на думку більшості виконавців і педагогів-музикантів, відбувається завершення процесу художньої інтерпретації.

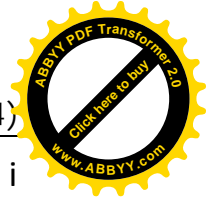
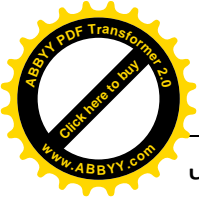
На думку Л. Баренбойма, музичний твір повинно взагалі добре виучити і виконати, але саме публічний виступ підбиває підсумок усієї роботи в класі, зобов'язуючи й студента і викладача до більш високої якості, вимагаючи особливої закінченості і рельєфності виявлення задуму [2]. З цим висловом співзвучні слова О. Гольденвейзера: «Виконання тільки тоді буде закінченим, коли твір буде виконано на естраді; саме естрадний виступ є поштовхом художнього розвитку виконавця...» [3].

Реакція публіки, активне сприйняття музики породжує духовний зв'язок з музикантом-інтерпретатором, завдяки його майстерності, артистизму і натхненню в розкритті образно-художнього задуму музичного твору. Оцінка і схвалення слухача є стимулом до подальшого розвитку творчих пошуків у створенні власних інтерпретацій.

Отже, в роботі над створенням інтерпретації музичного твору пропонується такий алгоритм дій. На *першому* етапі прочитання музичного тексту: ознайомлення з епохою, творчістю; загальний аналіз стильових особливостей композитора; аналіз засобів виразності твору; визначення образів, основних інтонацій, ідеї, образно-сислової сфери.

На *другому* етапі: технічне засвоєння нотного тексту у відповідності до образного змісту твору; визначення образних тем, другорядних інтонацій; виявлення логічних вершин інтонацій, фраз, тем; аналіз засобів виразності; вирішення виконавських труднощів за допомогою технічних прийомів та способів, які відповідають образному змісту та засобам виразності даного твору.

На *третьому* етапі: створення цілісного художнього образу, власної інтерпретації; визначення логіки розвитку крупних тематичних конструкцій, співвідношення розгортання музичного матеріалу; виявлення кульмінацій

частин та всього твору; визначення кульмінацій окремих музичних будов і кульмінації всього твору; складання виконавського плану у відповідності з художньо-образним змістом та аналізом музичного твору.

Висновки. Отже, інтерпретація музичних творів, є ефективним засобом професійної підготовки, спрямованим на розвиток музичної уяви, музичного мислення, уваги як показників музичної обдарованості; емоційно-вольової сфери; творчих та музичних здібностей обдарованих студентів музичних спеціальностей.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у дослідженні пов'язані з розробкою й обґрунтуванням авторської моделі музичної обдарованості з позицій комплексного застосування системно-синергетичного, діяльнісного, аксіологічного, акмеологічного, дискурсівного, особистісно-зорієнтованого підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асафьев Б. В. Речевая интонация / Б. В. Асафьев. – М.-Л. : Музыка, 1965. – 136 с.
2. Баренбойм Л.А. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства / Л. А. Баренбойм – Л. : Музыка, 1969. – 289 с.
3. Гольденвейзер А. Б. Статьи, материалы, воспоминания / А.Б. Гольденвейзер. – М. : Сов. композитор, 1969. – 488 с.
4. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства : зб. наук. ст. / [під ред. А.Й. Корженевського]. – К. : Музична Україна, 1981. – С. 29–41.
5. Мильштейн Я. И. К. Н. Игумнов и вопросы фортепианной педагогики / Я.И. Мильштейн // Вопросы фортепианного исполнительства. – М., 1965. – С. 141–166.
6. Ражников В. Г. Диалоги о музыкальной педагогике / Ражников В. Г. – М. : ЦАПИ, 1994. – 141 с.

РЕЗЮМЕ

И. И. Полубоярина. Проблема интерпретации музыкального произведения в процессе профессиональной подготовки музыкально одарённых студентов.

В работе дается определение понятия «художественная интерпретация», условия формирования умения интерпретировать музыкальное произведение у одарённых студентов, описывается методика художественной интерпретации музыкального произведения.

Ключевые слова: художественная интерпретация, музыкальные способности, музыкальное мышление, музыкальное воображение.

SUMMARY

I. Poluboyarina. The Problem to interpreting the music product in process of the training music gifted student.

The determination of the notion «artistic interpretation», condition of the shaping the skill to interpretation beside music gifted student, is described methods to artistic interpreting the music product in the work.

Key words: artistic interpretation, music abilities, thinking, imagination.